

Hogyan „ragozzuk” pácienseinket?

Grétsy Zsombor

Visszatérő – minden szerzőt, lektort, szerkesztőt erősen őszítő és bőszítő – probléma, hogy mikor, milyen raggal „lássuk el” a beteget, a páciens, a vizsgálatba bevont személyt stb. egy-egy cikkben, tanulmányban. Bátran ígérhetem: magam sem fogom ebben a cikkben a nehézségeket teljességgel megoldani...

Sajnos, egyszerre három alapvető és kritikus kérdéssel kell szembenéznünk. Az első a „betegnél, betegen, betegben” stb. határozók idegenszerűségével kapcsolatos sok ellenérzés, a második a szerkezetek zavarba ejtő képszerűsége, a harmadik a stiláris színesség és változatosság igénye. Vizsgáljuk meg sorra ezeket a szempontokat és gondoljuk végig, mit is tehetünk, vagyis mikor, mit írhatunk!

ad 1. Ezeket a tartalmilag mellőzhetetlen határozókat nagyon sokan utálatosan idegenszerűnek, anglicizmusnak, illetve germanizmusnak (1) érzik. Példaként gondoljunk csak az angol szakirodalomban folyton megjelenő „in patient” végtelen kihasználtságára, vagy a német „Bei der Kranken hat man ... gefunden” – „A betegnél ...-ot találtak” mondatra. (A teljesség kedvéért hozzátesszem, hogy néha a német nyelv is megköveteli a *-ban, -ben* használatát, de csupán nagyon konkrét esetekben, mint „A betegben a műtét után megtalálták a professzor óráját és jegygyűrűjét” típusú mondatokban.) Van ebben az idegenkedésben némi jogosság, azonban a következőt le kell szögezni. Ha egy szerkezetet valamely idegen nyelvből „kölcsonőztük”, de sokkal jobbat magyarul nem tudunk konstruálni, ráadásul közérthető, megszokott és világos (ha az...), akkor nem szükséges rögtön anglicizmust, germanizmust kiáltani és a formulára támadni!

Fogadjuk el: a nyelvek kölcsönhatása, egymásból építkezése természetes, sőt, szükségszerű jelenség, csak a túlzásoktól, a szélsőségektől és az ostobaságoktól kell óvakodni – ezektől persze nagyon! Mindehhez azt is hozzá kell fűznöm, hogy az efféle analóg nyelvi struktúrák esetében nem is biztos, hogy az adott nyelvből „lopásról” van szó (2)! Az analóg nyelvi szerkezetek létének hátterében az a tény is meghúzódhat, hogy – függetlenül attól,

hogy ki milyen nyelven beszél – a Homo sapiensek, az emberek agya hasonló absztrakciós mechanizmusok szerint működik, hasonló a „huzalozása”, a „fogaskerekek összerendezettsége”, s ezért fogalmazódnak meg elvontabb gondolatok meglepően hasonló módon egészen eltérő nyelveken is (3). Például mondjuk a lao nyelvben épp úgy a „betegnél” találnak valamit, mint a németben vagy adott esetben a magyarban, azonban mégse mondják nyelvvédő laoszi kollégáink, hogy ez germanizmus vagy hungarizmus – ahogy mi sem félünk szaknyelvünk laoizmusokkal való elárasztatásától...

ad 2. Sokkal izgalmasabb ezeknek a határozóknak a képszerűségéből adódó zavar: ez már igazi magyar nyelvi probléma. A rengeteg vitaalapként, ellenkezésként sorolható érvelés közül találmra kiemelek egy példát. Ha azt mondom, hogy „A betegnél magas koleszterinszintet találtam.”, akkor megkérdezhetik tőlem, hogy miért kutattam át a beteg zsebeit, és melyikben találtam meg nála az inkriminált leletet, amely rögzíti, hogy a beteg vérében magas a koleszterinszint. A probléma lényege tehát ebben az esetben az, hogy a kritizáló fél szó szerint, a maga térbeli valóságában értelmezi a mondatot. Ehhez két megjegyzést kell fűznöm.

Először azt, hogy ennek az értelmezésnek bizonyos mértékig megvan a maga jogosultsága, egyszerűen azért, mert ebben az esetben nem beszélünk igazi képes határozóról. (A képes határozó lényege, hogy a kifejezett tartalom teljességgel elszakadt a használt határozó konkrét, adott esetben térbeli jelentésétől. Erre példa, hogy valódi térbeliséget fejez ki a *-ra* rag a „lábára léptek” mondatban, ugyanakkor a „kérdőre von” vagy az „észrevesz” kifejezésekben már szó sincs semmi térbeliségről.) A gond viszont az, hogy a „betegen, betegben, betegnél” határozók ennyire nem absztraktak – én úgy nevezném őket, hogy „majdnem képes határozók” (ez persze nem hivatalos nyelvészeti szakkifejezés...). Az előző, *-ra* toldalékos formákkal példalódva ilyen átmeneti, „majdnem képes határozós” szerkezetek a „mellre szív” és a „szemügyre vesz” kifejezések, amelyek már elvontabbak, absztraktab-

bak, képebbek, de azért megőriztek valamit még a valódi térbeli irányultságot kifejező tartalmukból is.

Nos, a problémás orvosi kifejezések éppen ebbe az átmeneti csoportba, a „majdnem képes határozók” csoportjába tartoznak. Ezért mondhatjuk: a lehetőségek szerint a „betegen, betegben, betegnél” stb. kifejezések esetében – amennyire lehetséges és ésszerű – legyünk tekintettel a térbeliségre utaló jelentés-háttértartalomra. Következzék néhány ilusztráció!

A kívülről, ránézvést látható jelenségek esetében az *-on*, *-en*, *-ön* ragok kiválóan használhatóak, de a *-nál*, *-nél* toldalékok is jók: „A páciensen az icterus jól észlelhető”, „A páciensnél icterust észleltünk”, „A betegen bőrrák alakult ki”, „Ezeknél a betegek-nél a bőrrák gyakrabban fordult elő” stb.

Az emberi testen belüli jelenségek esetében a *-ban*, *-ben* megfelelően térszerű képet ad, de megint csak nem üldözhető a *-nál*, *-nél*: „A vizsgált személyek 11%-ában fejlődött ki hepatoma”, „A vizsgált személyek 11%-ánál...” stb.

Epecsorgás bizonyítható a „sérült-nél” is és a „sérültben” is – a „sérültön” természetesen csak akkor, ha megfelelő sebészi beavatkozással sikerült egy alkalmazható, bőrfelszínre nyíló epifisztulát „kialakítani”...

A második megjegyzésem a zavarba ejtő „majdnem képes határozókkal” kapcsolatban viszont az lenne, hogy ne erőltessük szándékosan a térbeli szemléletből adódó értelmezést, azaz ne akarjuk direkt félreérteni azt, hogy „A betegnél magas ezt-azt találtam”! Evvel az erővel a kritikus lelkületű konkretizáló az „alutáplált” (unterernährt: német tükörfordítás – mégse kiáltuk ki germanizmusnak!) kifejezéssel is kötekedhetne (4), noha épeszű embernek a szóról nem az jut eszébe, hogy a páciensbe szélcső segítségével, anélkül juttatják be a borjúpaprikást...

ad 3. A stílusosan színes, változatos fogalmazás az előbbieket figyelembevételén túl is nagyon fontos és

nehéz feladat. Erre több lehetőségünk is van. Jó módszer az egyszerű átfogalmazás (1) – ennek csak az író ember fantáziája, nyelvérzéke szab határt. Példák: „A betegnél vérmérgezés lépett fel” helyett: „A beteg vérmérgezést kapott”; „A páciens vizsgálatánál...” helyett: „A páciens vizsgálatakor...”; „A páciensnél magas vércukorértékeket mértünk” helyett: „A páciens vércukorértékei magasak voltak” stb.

Szintén stílusszínesítő a terjengős kifejezéssé alakítás technikája – persze csak módjával éljünk ezzel az eszközzel, hiszen a terjengősség magában stílustalan, helytelen, sokszor hivataloskodó! Azért említem mégis ezt a lehetőséget, mert visszafogottan használva (tekintettel szorult helyzetünkre) alkalmas módja lehet stílusunk jobbá, frissebbé tételének. Példák: „A vizsgált személyben hepatomát...” helyett: „A vizsgált személy májában jóindulatú...”; „A legtöbb betegnél...” helyett: „A legtöbb beteg esetében...”; „E terheseken gyakran észlelhetjük, hogy...” helyett: „E terhesek körében...” stb.

A fentebbi három szempont áttekintése után tehát a következőkben foglalhatom össze javaslataimat.

1. Ne misztifikáljuk riadt félelemmé a germanizmusnak, illetve anglicizmusnak kikiáltott határozók használatát.

2. Ügyeljünk arra, hogy az efféle „majdnem képes határozós” szerkezetek esetében azért a valóban érezhető térszerűségeknek ne mondjunk ellen.

3. Használjuk minél színesebben, sokféleképpen a kínálózó ragokat, kifejezéseket, átfogalmazásokat, körülírásokat, mégpedig arányosan, változatosan.

Remélem, ez a kis gondolatmenet valamelyest segít a szaknyelvi stílus ezen igen nehéz területén egy kissé rendet rakni, és hozzásegíti a szakszövegek íróit, földolgozóit a formásabb, élvezhetőbb, érdekesítőbb írásmódok megtalálásához.

IRODALOM

1. *Pintér Jenő*. Magyar nyelvvédő könyv. A szerző saját kiadása; 1938.
2. *Tóth Mária*. Az orvosi szakszókincs fejlődésének története az orvosi helyesírás tükrében. *Bölcsészdoktori disszertáció*; 1987.
3. *Dr. Péter Ágnes*. Neurológia, neuropszichológia. Budapest: Tan-

könyvkiadó; 1991.

4. Új anyanyelvi kaleidoszkóp. Budapest: Gondolat Kiadó; 1980.